

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ – ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΤΙΚΕΣ
ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ – ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

1	ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ	1
2	ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	1
2.1	Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	1
2.2	Λοιπές σχετικές πράξεις.....	2
3	ΣΧΕΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	3
3.1	Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης	3
3.1.1	Υπόθεση Fack Ju Göhte.....	3
3.1.2	Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bobek αναφορικά με την υπόθεση Fack Ju Göhte	4
3.2	Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	5
3.2.1	Sekmadienis Ltd. κατά Λιθουανίας, προσφυγή αριθ. 69317/14, 30 Ιανουαρίου 2018	5
3.2.2	Dor κατά Ρουμανίας, προσφυγή αριθ. 55153/12, 25 Αυγούστου 2015.....	9
3.2.3	Vajnai κατά Ουγγαρίας, προσφυγή αριθ. 33629/06, 8 Ιουλίου 2008.....	12

1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Η Κοινή Πρακτική CP14 δεν αναλύει τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να πραγματοποιείται η εξέταση του αντίκτυπου της ελευθερίας της έκφρασης στην εφαρμογή του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2436 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (οδηγία περί σημάτων). Το θέμα αυτό δεν ρυθμίζεται επί του παρόντος στο δίκαιο της ΕΕ για τα εμπορικά σήματα. Ως εκ τούτου, το παρόν παράρτημα καταρτίστηκε για να παράσχει πληροφορίες που ισχύουν κατά την 7η Σεπτεμβρίου 2023 ⁽¹⁾ σχετικά με τις δυνητικά σχετικές νομικές πηγές για την εφαρμογή του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του άρθρου 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με την εφαρμογή του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της οδηγίας περί σημάτων.

Στην ενότητα 2 παρατίθενται οι σχετικές νομικές πηγές που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την εξέταση αυτού του λόγου απαραδέκτου.

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε έρευνα της σχετικής νομολογίας, με ιδιαίτερη έμφαση στον οδηγό που δημοσίευσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με τη γενική δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, ο οποίος παρέχει βασικές αρχές στον τομέα αυτό και τα σχετικά δεδικασμένα και νομολογία.

Εν προκειμένω, η ενότητα 3 του παρόντος εγγράφου περιέχει αποσπάσματα νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που έχουν επιλεγεί με βάση τη συνάφειά τους με το αντικείμενο της Κοινής Πρακτικής. Για τη βαθύτερη κατανόηση του θέματος και της νομολογίας που αναφέρεται κατωτέρω, συνιστάται να ανατρέξετε στον προαναφερθέντα οδηγό και να προβείτε στην πλήρη ανάγνωση της νομολογίας που παρατίθεται στο παρόν παράρτημα.

2 ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- **Οδηγία (ΕΕ) 2015/2436 για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (οδηγία περί σημάτων) ⁽²⁾**

Αιτιολογική σκέψη 27 του προοιμίου

[...] η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να εξασφαλίζει τον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, και ιδίως της ελευθερίας της έκφρασης.

- **Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης) ⁽³⁾**

Άρθρο 11 — Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης:

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό

⁽¹⁾ Ημερομηνία κατά την οποία ολοκληρώθηκαν οι συζητήσεις σχετικά με την Κοινή Πρακτική CP14 και επιβεβαιώθηκαν οι τελικές εκδόσεις της Κοινής Πρακτικής και του Παραρτήματος.

⁽²⁾ [Οδηγία \(ΕΕ\) 2015/2436 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων](#)

⁽³⁾ [Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης](#)

περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.

2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

Άρθρο 16 — Επιχειρηματική ελευθερία:

Η επιχειρηματική ελευθερία αναγνωρίζεται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 17 — Δικαίωμα ιδιοκτησίας

2. Η διανοητική ιδιοκτησία προστατεύεται.

- **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ⁽⁴⁾**

Άρθρο 10

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης, καθώς και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς παρέμβαση δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρο δεν εμποδίζει τα Κράτη να υποβάλλουν τις επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεόρασης σε καθεστώς αδειοδότησης.

2. Η άσκηση των ελευθεριών αυτών, δεδομένου ότι συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες, μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, που προβλέπονται από τον νόμο και αποτελούν αναγκαία μέτρα, σε δημοκρατική κοινωνία, για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων τρίτων, την παρεμπόδιση κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας

2.2 **Λοιπές σχετικές πράξεις**

- Οδηγός για το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ο [Οδηγός για το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου — Ελευθερία της έκφρασης](#) (στα αγγλικά) επικαιροποιείται σε τακτική βάση. Μολονότι δεν δεσμεύει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο παρών οδηγός περιέχει μια ανάλυση βήμα προς βήμα της ελευθερίας της έκφρασης στις υποθέσεις που εκδικάζει το δικαστήριο αυτό, καθώς και πολυάριθμα παραδείγματα πραγματικών περιπτώσεων και σχετικής νομολογίας, για να καταδειχθεί η ερμηνεία του σε διάφορους τομείς/πεδία, προκειμένου να ενημερώνονται οι ασκούντες νομικά επαγγέλματα.

Τα σημαντικότερα σημεία του οδηγού αυτού σε σχέση με το αντικείμενο της Κοινής Πρακτικής CP14, δηλαδή τα σήματα που αντίκεινται στη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη, είναι τα ακόλουθα:

⁽⁴⁾ [Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου](#)

- I Εισαγωγή.
- I(B) Γενικές παρατηρήσεις σχετικά με το άρθρο 10 στη νομολογία του Δικαστηρίου.
- II Ειδικές ερωτήσεις σχετικά με την εξέταση του παραδεκτού σε υποθέσεις που αφορούν το άρθρο 10 της Σύμβασης.
- III Η εξέταση από το Δικαστήριο των υποθέσεων που αφορούν το άρθρο 10: ανάλυση βήμα προς βήμα.
- XI Ελευθερία της έκφρασης και έννομοι σκοποί της εθνικής ασφάλειας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της δημόσιας ασφάλειας, της προστασίας της τάξης και της πρόληψης του εγκλήματος.
- XII Ελευθερία της έκφρασης και προστασία της υγείας ή της ηθικής.
- XIV Πολυφωνία και ελευθερία της έκφρασης.
- XIV(ΣΤ) Πολυφωνία και ελευθερία της έκφρασης των μειονοτήτων.

3 ΣΧΕΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

3.1 Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

3.1.1 Υπόθεση *Fack Ju Göhte* ⁽⁵⁾

Στην προκειμένη υπόθεση, το σήμα για το οποίο υποβλήθηκε αίτηση καταχώρισης, ήταν το λεκτικό σήμα «Fack Ju Göhte», το οποίο είναι ο τίτλος μίας από τις πιο επιτυχημένες ταινίες του 2013 στη Γερμανία.

Η καταχώριση του σημείου αυτού απορρίφθηκε βάσει του άρθρου 7 παράγραφος 1 στοιχείο στ) του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 207/2009, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 παράγραφος 2 του εν λόγω κανονισμού. Οι μεταγενέστερες προσφυγές έτυχαν διαδοχικών απορρίψεων από τα Τμήματα Προσφυγών του EUIPO και από το Γενικό Δικαστήριο. Ωστόσο, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και κατέστησε άκυρη την απόφαση του EUIPO περί απαραδέκτου του σήματος.

Η απόφαση αυτή είναι σημαντική, διότι αναγνωρίζει ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η ελευθερία της έκφρασης, όπως προβλέπει η αιτιολογική σκέψη 21 του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁽⁶⁾ (και σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 27 της οδηγίας περί σημάτων).

Για τα εν λόγω συμπεράσματα, ελήφθησαν επίσης υπόψη στοιχεία του γενικότερου πλαισίου, όπως αναφέρεται στις ακόλουθες παραπομπές στην απόφαση *Fack Ju Göhte*:

[...] η μεγάλη επιτυχία της ομώνυμης κωμωδίας στο ευρύ γερμανόφωνο κοινό και το γεγονός ότι ο τίτλος της δεν φαίνεται να προκάλεσε αντιπαραθέσεις, καθώς και το γεγονός ότι επιτράπηκε η προβολή της στο νεανικό κοινό, αλλά και ότι το Ινστιτούτο Goethe, το οποίο είναι το πολιτιστικό ίδρυμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας που δραστηριοποιείται σε παγκόσμιο επίπεδο και του οποίου μία από τις αποστολές είναι η προώθηση της γνώσης της γερμανικής γλώσσας, τη χρησιμοποιεί για παιδαγωγικούς σκοπούς.

6. Η αιτιολογική σκέψη 21 του κανονισμού 2015/2424 αναφέρει τα εξής:

(21) [...] Επιπλέον, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο που να εξασφαλίζει τον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, και **ιδίως της ελευθερίας έκφρασης**.

⁽⁵⁾ Απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Φεβρουαρίου 2020, *Fack Ju Göhte*, C-240/18 P, EU:C:2020:118.

⁽⁶⁾ [Κανονισμός \(ΕΕ\) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης](#)

7. Η αιτιολογική σκέψη 21 του κανονισμού 2017/1001 επαναλαμβάνει, κατά γράμμα, τη διατύπωση της αιτιολογικής σκέψης 21 του κανονισμού 2015/2424 που παρατίθεται στην προηγούμενη σκέψη.

56. Τέλος, πρέπει ακόμη να προστεθεί ότι, αντιθέτως προς ό,τι διαπιστώνει το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 29 της εφεσιβαλλόμενης απόφασης, κατά την οποία «στον τομέα της τέχνης, του πολιτισμού και της λογοτεχνίας, υπάρχει ένα διαρκές ενδιαφέρον για τη διαφύλαξη της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία δεν υφίσταται στον τομέα των σημάτων», η ελευθερία της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρέπει, όπως αναγνώρισε το EUIPO κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση και όπως εξέθεσε ο Γενικός Εισαγγελέας στα σημεία 47 έως 57 των προτάσεων του, να λαμβάνεται υπόψη κατά την εφαρμογή του άρθρου 7 παράγραφος 1 στοιχείο στ) του κανονισμού αριθ. 207/2009. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται άλλωστε τόσο από την αιτιολογική σκέψη 21 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/2424, ο οποίος τροποποίησε τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 207/2009, όσο και από την αιτιολογική σκέψη 21 του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001, οι οποίες τονίζουν ρητώς την ανάγκη εφαρμογής των κανονισμών αυτών κατά τρόπον ώστε να διασφαλίζεται ο πλήρης σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων, ιδίως της ελευθερίας της έκφρασης.

3.1.2 Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bobek αναφορικά με την υπόθεση Fack Ju Göhte ⁽⁷⁾

47. Η ελευθερία της έκφρασης, πράγματι, διαδραματίζει ρόλο στο δίκαιο των σημάτων.

48. Πρώτον, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί προϋπόθεση της νομιμότητας οποιουδήποτε μέτρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε αυτόν εκτείνεται σε κάθε πράξη ή παράλειψη των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης. [...] Το ίδιο φυσικά ισχύει στο πεδίο των σημάτων όταν πρόκειται για πράξεις και παραλείψεις οργανισμών της Ένωσης, όπως το EUIPO.

49. Δεύτερον, ο εμπορικός χαρακτήρας μιας δυνητικής δραστηριότητας δεν αποτελεί λόγο περιορισμού ή ακόμη και αποκλεισμού της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. [...] Υπενθυμίζεται ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) έχει κρίνει ότι η ελευθερία της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, ισχύει ανεξάρτητα από το είδος του μηνύματος, μεταξύ άλλων όταν πρόκειται για εμπορική διαφήμιση. [...] Το ΕΔΔΑ έχει εφαρμόσει την ελευθερία της έκφρασης ειδικά κατά την εκτίμηση περιορισμών που εθνική νομοθεσία επέβαλε επί σημάτων ή άλλων μορφών διαφήμισης. [...]

50. Τρίτον, το ότι η ελευθερία της έκφρασης ισχύει στο πεδίο των σημάτων βεβαιώνεται ρητώς στο προοίμιο του κανονισμού (ΕΕ) 2015/2424 για την τροποποίηση του κανονισμού αριθ. 207/2009 και αναγνωρίζεται σήμερα στον κανονισμό 2017/1001. [...].

51. Τέταρτον, και μάλιστα επικουρικώς, η κατά τα ανωτέρω ερμηνεία του δικαίου συνάδει επίσης με την προγενέστερη νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου (24) και με την πρακτική λήψης αποφάσεων του ίδιου του EUIPO. [...].

⁽⁷⁾ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Bobek, της 2ας Ιουλίου 2019, «Προστασία σημάτων και ελευθερία της έκφρασης», § 45-57.

52. Συνεπώς, η ελευθερία της έκφρασης σαφώς ισχύει στο πεδίο του δικαίου των σημάτων. ...

56. Εν ολίγοις, αν και **δεν αποτελεί πρωταρχικό σκοπό του δικαίου των σημάτων**, η ελευθερία της έκφρασης σαφώς ενυπάρχει σε αυτό. Υπό αυτό το πρίσμα, η επίμαχη κρίση του Γενικού Δικαστηρίου στη σκέψη 29 του σκεπτικού του ίσως αποσκοπούσε στη διατύπωση μιας ελαφρώς διαφορετικής αντιλήψεως: όχι ότι η ελευθερία έκφρασης δεν διαδραματίζει απολύτως κανέναν ρόλο στο δίκαιο των σημάτων, αλλά ότι, **σε αντίθεση με τους τομείς των τεχνών, του πολιτισμού και της λογοτεχνίας, το βάρος που πρέπει να δίνεται στην ελευθερία της έκφρασης στον τομέα του δικαίου των σημάτων μπορεί να είναι κάπως διαφορετικό, ίσως λίγο ελαφρύτερο, κατά τη συνολική στάθμιση των υφιστάμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων.**

57. [...] μολονότι η ελευθερία της έκφρασης, καθώς και άλλα θεμελιώδη δικαιώματα που δυνητικά διακυβεύονται, **πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διενέργεια της συνολικής στάθμισης**, εντούτοις η προάσπιση της ελευθερίας της έκφρασης **δεν αποτελεί τον πρωταρχικό σκοπό της προστασίας των σημάτων.**

3.2 Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Όπως αναφέρεται στον προαναφερθέντα οδηγό του ΕΔΔΑ, η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 10 της Σύμβασης «περιλαμβάνει επίσης πληροφορίες εμπορικού χαρακτήρα». Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν έγγραφο αναφέρεται ιδίως στις ακόλουθες αποφάσεις, μολονότι είναι σκόπιμο να ανατρέχετε, παράλληλα, στον *Οδηγό για το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου — Ελευθερία της έκφρασης*:

3.2.1 *Sekmadienis Ltd. κατά Λιθουανίας, προσφυγή αριθ. 69317/14, 30 Ιανουαρίου 2018* ⁽⁸⁾

Η υπόθεση αυτή αναφέρεται σε μια διαφημιστική εκστρατεία με μοντέλα που προσομοιάζουν σε θρησκευτικές μορφές και περιλαμβάνει τα ακόλουθα κείμενα: «MOTHER OF GOD, WHAT A DRESS», «Jesus, Mary What A Style» και «JESUS, WHAT A JEANS». Η καταγγελία υποστήριζε ότι οι διαφημίσεις υποβάθμιζαν θρησκευτικά σύμβολα, προσέβαλλαν τα αισθήματα των θρησκευόμενων ατόμων και δημιουργούσαν «τον κίνδυνο η κοινωνία να απωλέσει την αναγκαία αίσθηση ιερότητας και τον στοιχειώδη σεβασμό για την πνευματικότητα». Κατά συνέπεια, οι λιθουανικές αρχές επέβαλαν πρόστιμο στην εταιρεία, με την αιτιολογία ότι οι διαφημίσεις που είχε προβάλει κρίθηκαν αντίθετες προς τη δημόσια ηθική.

Στην περίπτωση αυτή, η αρχή της ελευθερίας της έκφρασης εφαρμόστηκε σε διαφημίσεις που έχουν αμιγώς εμπορικό σκοπό.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι λιθουανικές αρχές είχαν παραβιάσει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, διότι δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, της προστασίας των δημοσίων ηθών και των δικαιωμάτων των θρησκευόμενων και, αφετέρου, του δικαιώματος της προσφεύγουσας εταιρείας στην ελευθερία της έκφρασης.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Αν υπήρξε παρέμβαση

⁽⁸⁾ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180506%22%5D%7D>

[...]

ii) Εφαρμογή των ανωτέρω αρχών στην παρούσα υπόθεση

66. Στην προκειμένη περίπτωση, η προσβαλλόμενη παρέμβαση βασίστηκε στο άρθρο 4 παράγραφος 2 σημείο 1) του νόμου περί διαφήμισης, το οποίο απαγορεύει τη διαφήμιση που «προσβάλλει τα δημόσια ήθη» (βλ. σκέψη 34 ανωτέρω). **Το Δικαστήριο συμφωνεί με την κυβέρνηση ότι η έννοια των δημοσίων ηθών είναι κατ' ανάγκη ευρεία και υπόκειται σε μεταβολή με την πάροδο του χρόνου και, ως εκ τούτου, ενδέχεται να μην είναι δυνατός ένας ακριβής νομικός ορισμός (βλ. σκέψη 53 ανωτέρω). Θεωρεί ότι θα ήταν μη ρεαλιστικό/ανέφικτο να αναμένεται από τον εθνικό νομοθέτη να απαριθμεί έναν εξαντλητικό κατάλογο με πράξεις που παραβιάζουν τα δημόσια ήθη [βλ., τηρουμένων των αναλογιών, Kudrevičius κ.ά. κατά Λιθουανίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37553/05, § 113, ΕΣΔΑ 2015].**

[...]

δ) Αν η παρέμβαση ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία

i) Σχετικές γενικές αρχές

70. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ένα από τα ουσιώδη θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας και μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδο της και για την αυτοπραγμάτωση κάθε ατόμου. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 2 του άρθρου 10, εφαρμόζεται όχι μόνο σε «πληροφορίες» ή «ιδέες» που γίνονται ευνοϊκά αποδεκτές ή θεωρούνται μη προσβλητικές ή αδιάφορες, αλλά και σε εκείνες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν. Αυτό απαιτούν οι έννοιες του πλουραλισμού, της ανεκτικότητας και της ευρύτητας του πνεύματος, χωρίς τις οποίες δεν υπάρχει «δημοκρατική κοινωνία». Όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 10, η ελευθερία της έκφρασης υπόκειται σε εξαιρέσεις, οι οποίες πρέπει, ωστόσο, να ερμηνεύονται στενά, η δε ανάγκη επιβολής τυχόν περιορισμών πρέπει να καταδειχθεί με πειστικό τρόπο [βλ. Von Hannover κατά Γερμανίας (αριθ. 2) (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 40660/08 και 60641/08, § 101, ΕΣΔΑ 2012· Bédat κατά Ελβετίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 56925/08, § 48, ΕΣΔΑ 2016· και προπαρατεθείσα απόφαση Satakunnan Markkinapörssi Oy και Satamedia Oy, § 124].

71. Το επίθετο «αναγκαίως», κατά την έννοια του άρθρου 10 παράγραφος 2, συνεπάγεται την ύπαρξη «επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης». Τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν ένα ορισμένο περιθώριο εκτίμησης για την αξιολόγηση της ύπαρξης μιας τέτοιας ανάγκης, το οποίο όμως συμβαδίζει με την ευρωπαϊκή εποπτεία και περιλαμβάνει τόσο τη νομοθεσία όσο και τις αποφάσεις που την εφαρμόζουν, ακόμη και εκείνες που εκδίδονται από ανεξάρτητο δικαστήριο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο εξουσιοδοτείται να εκδώσει τελική απόφαση σχετικά με το αν ένας «περιορισμός» είναι συμβατός με την ελευθερία της έκφρασης, όπως προστατεύεται με το άρθρο 10 [βλ. Mouvement raëlien suisse κατά Ελβετίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή

αριθ. 16354/06, § 48, ΕΣΔΑ 2012 (αποσπάσματα): Animal Defenders International κατά Ηνωμένου Βασιλείου (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 48876/08, § 100, ΕΣΔΑ 2013 (αποσπάσματα): και προπαρατεθείσα απόφαση Bédat, § 48].

72. Καθήκον του Δικαστηρίου, κατά την άσκηση της ελεγκτικής του εξουσίας, δεν είναι να υποκαταστήσει τις αρμόδιες εθνικές αρχές, αλλά να επανεξετάσει, βάσει του άρθρου 10, τις αποφάσεις που αυτές εξέδωσαν δυνάμει της εξουσίας εκτίμησης που διαθέτουν. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο έλεγχος περιορίζεται στη διαπίστωση του αν το εναγόμενο κράτος άσκησε τη διακριτική του ευχέρεια λογικά, προσεκτικά και καλόπιστα. Αυτό που πρέπει να πράξει το Δικαστήριο είναι να εξετάσει την καταγγελλόμενη παρέμβαση υπό το πρίσμα της υπόθεσης στο σύνολό της και να καθορίσει αν ήταν «ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό» και αν οι λόγοι που επικαλέστηκαν οι εθνικές αρχές στην αιτιολόγηση είναι «σχετικοί και επαρκείς». Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο πρέπει να διασφαλίσει ότι οι εθνικές αρχές εφάρμοσαν πρότυπα, τα οποία ήταν σύμφωνα με τις αρχές που κατοχυρώνονται στο άρθρο 10 και, επιπλέον, ότι βασίστηκαν σε μια αποδεκτή αξιολόγηση των σχετικών πραγματικών περιστατικών [βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Mouvement raëlien Suisse*, § 48· *Morice* κατά Γαλλίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29369/10, § 124, ΕΣΔΑ 2015· και *Medžlis Islami ske Zajednice Brčko* κ.ά. κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 17224/11, § 75, 27 Ιουνίου 2017].

73. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει περαιτέρω ότι το εύρος του περιθωρίου εκτίμησης των συμβαλλομένων κρατών ποικίλλει ανάλογα με διάφορους παράγοντες, μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη σημασία κατέχει το επίμαχο είδος έκφρασης. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 10 παράγραφος 2 της Σύμβασης προβλέπει περιορισμένες δυνατότητες επιβολής περιορισμών όσον αφορά τον πολιτικό λόγο ή τη συζήτηση σχετικά με θέματα δημόσιου συμφέροντος [βλ. *Baka* κατά Ουγγαρίας (τμήμα ευρείας συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 20261/12, § 159, ΕΣΔΑ 2016, και προπαρατεθείσα απόφαση *Satakunnan Markkinapörssi Oy* και *Satamedia Oy*, § 167]. Ωστόσο, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν εν γένει στη διάθεσή τους ένα ευρύτερο περιθώριο εκτίμησης κατά τη ρύθμιση της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με ζητήματα που ενδέχεται να προσβάλλουν προσωπικές πεποιθήσεις που εμπíπτουν στη σφαίρα των ηθών ή, ιδίως, της θρησκείας [βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Wingrove*, § 58, και *Murphy* κατά Ιρλανδίας, προσφυγή αριθ. 44179/98, § 67, ΕΣΔΑ 2003-ΙΧ (αποσπάσματα)]. Ομοίως, τα κράτη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης όσον αφορά τη ρύθμιση του λόγου στον τομέα του εμπορίου ή της διαφήμισης (βλ. αποφάσεις *markt intern Verlag GmbH* και *Klaus Beermann* κατά Γερμανίας της 20 Νοεμβρίου 1989, § 33, σειρά Α αριθ. 165· προπαρατεθείσες αποφάσεις *Hertel*, § 47, και *Mouvement raëlien Suisse*, § 61).

74. Τέλος, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, όπως ρητώς αναγνωρίζει η παράγραφος 2 του άρθρου 10, η άσκηση της ελευθερίας έκφρασης συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες. Μεταξύ αυτών, στο πλαίσιο των θρησκευτικών πεποιθήσεων, συγκαταλέγεται η γενική απαίτηση να διασφαλίζεται η ειρηνική απόλαυση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται βάσει του άρθρου 9 στα άτομα με τις εν λόγω πεποιθήσεις, συμπεριλαμβανομένης της

υποχρέωσης να αποφεύγεται, στο μέτρο του δυνατού, μια έκφραση η οποία είναι, σε σχέση με τα αντικείμενα λατρείας, αδικαιολόγητα προσβλητική για τους άλλους και βλάσφημη (βλ. Otto-Preminger-Institut κατά Αυστρίας, 20 Σεπτεμβρίου 1994, § 49, Σειρά Α αριθ. 295-A· προπαρατεθείσα απόφαση Murphy, § 65· Ι.Α. κατά Τουρκίας, προσφυγή αριθ. 42571/98, § 24, ΕΣΔΑ 2005-VIII· Giniewski κατά Γαλλίας, προσφυγή αριθ. 64016/00, § 43, ΕΣΔΑ 2006-I· και προπαρατεθείσα απόφαση Klein, § 47).

ii) Εφαρμογή των ανωτέρω αρχών στην παρούσα υπόθεση

[...]

78. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι δεν πρέπει να αποκλείεται το ενδεχόμενο μια έκφραση, η οποία εκ πρώτης όψεως δεν είναι προσβλητική, να έχει προσβλητικό αντίκτυπο υπό ορισμένες συνθήκες (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Murphy, σκέψη 72). Επομένως, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να αιτιολογήσουν με τρόπο σχετικό και επαρκή τους λόγους για τους οποίους οι διαφημίσεις, οι οποίες, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, δεν ήταν εκ πρώτης όψεως προσβλητικές, ήταν, ωστόσο, αντίθετες προς τα δημόσια ήθη (βλ., τηρουμένων των αναλογιών, VgT Verein gegen Tierfabriken κατά Ελβετίας, αριθ. 24699/94, § 75-76, ΕΣΔΑ 2001-VI). Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, όπως υποστήριξε η κυβέρνηση, δεν θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 4 παράγραφος 2 σημείο 1) του νόμου περί διαφήμισης κάθε χρήση θρησκευτικών συμβόλων στη διαφήμιση (βλ. σκέψη 53 ανωτέρω), γεγονός που σημαίνει ότι απαιτείτο και από το εθνικό δίκαιο τουλάχιστον κάποια επεξήγηση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους η συγκεκριμένη μορφή έκφρασης που επέλεξε η προσφεύγουσα εταιρεία ήταν αντίθετη προς τα δημόσια ήθη.

[...]

81. Το Δικαστήριο παρατηρεί επίσης ότι ορισμένες από τις αρχές έδωσαν σημαντική βαρύτητα στο γεγονός ότι περίπου εκατό άτομα είχαν διαμαρτυρηθεί για τις διαφημίσεις (βλ. σκέψεις 18 και 25 ανωτέρω). Δεν υπάρχει κανένας λόγος να τίθεται σε αμφισβήτηση το γεγονός ότι τα εν λόγω πρόσωπα πρέπει να έχουν πραγματικά προσβληθεί. Ωστόσο, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η ελευθερία της έκφρασης επίσης επεκτείνεται και στις ιδέες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν (βλ. τις παραπομπές που παρατίθενται στη σκέψη 70 ανωτέρω). Επαναλαμβάνει επίσης ότι σε μια πλουραλιστική δημοκρατική κοινωνία εκείνοι που επιλέγουν να ασκήσουν την ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας τους, δεν μπορούν ευλόγως να προσδοκούν ότι θα απαλλαγούν από κάθε κριτική. Πρέπει να ανέχονται και να αποδέχονται την άρνηση των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων εκ μέρους άλλων, ακόμη και τη διάδοση από άλλους δογμάτων που αντιτάσσονται στην πίστη τους (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Otto-Preminger-Institut, § 47, και Ι.Α. κατά Τουρκίας, § 28· βλ. επίσης τη θέση της Επιτροπής της Βενετίας στη σκέψη 49 ανωτέρω). Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, μολονότι οι διαφημίσεις είχαν εμπορικό σκοπό και δεν μπορεί να λεχθεί ότι συνιστούν «κριτική» των θρησκευτικών ιδεών (βλ. σκέψη 76 ανωτέρω), οι εφαρμοστέες αρχές είναι, εντούτοις, παρόμοιες (βλ. εν προκειμένω

ιδίως τις διαπιστώσεις των εθνικών αρχών ότι οι διαφημίσεις «ενθαρρύνουν μια επιπόλαιη στάση απέναντι στις ηθικές αξίες της χριστιανικής πίστης» στη σκέψη 18 ανωτέρω).

82. [...] Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κάθε πρόσωπο που έχει δηλώσει ότι ασπάζεται τη χριστιανική θρησκεία θα θεωρούσε κατ' ανάγκη προσβλητικό το περιεχόμενο των διαφημίσεων, και η κυβέρνηση δεν έχει παράσχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει το αντίθετο. Ωστόσο, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η πλειοψηφία του λιθουανικού πληθυσμού όντως θεωρούσε τις διαφημίσεις προσβλητικές, **το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι θα ήταν ασύμβατο με τις αξίες στις οποίες στηρίζεται η Σύμβαση να εξαρτηθεί η άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Σύμβαση από μια ομάδα πλειοψηφίας από την αποδοχή της από την πλειοψηφία. Εάν συνέβαινε αυτό, τα δικαιώματα μιας ομάδας μειοψηφίας, μεταξύ άλλων, στην ελευθερία της έκφρασης, θα αποκτούσαν αμιγώς θεωρητικό χαρακτήρα και όχι πρακτικό και πραγματικό, όπως απαιτείται από τη Σύμβαση** (βλ., τηρουμένων των αναλογιών, Barankevich κατά Ρωσίας, προσφυγή αριθ. 10519/03, § 31, 26 Ιουλίου 2007· Alekseyev κατά Ρωσίας, προσφυγή αριθ. 4916/07 και 2 άλλοι, § 81, 21 Οκτωβρίου 2010· και Bayev κ.ά., ανωτέρω, § 70).

83. Κατά συνέπεια, **το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι εθνικές αρχές δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, της προστασίας των δημοσίων ηθών και των δικαιωμάτων των θρησκευόμενων και, αφετέρου, του δικαιώματος της προσφεύγουσας εταιρείας στην ελευθερία της έκφρασης.** Η διατύπωση των αποφάσεών τους —όπως «σε αυτή την περίπτωση το παιχνίδι υπερέβαλε» (βλ. σκέψη 11 ανωτέρω), «ο βασικός σεβασμός για την πνευματικότητα εξαφανίζεται» (βλ. σκέψη 15 ανωτέρω), «η ακατάλληλη χρήση [θρησκευτικών συμβόλων] τους εξευτελίζει [και] είναι αντίθετη προς τους καθολικά αποδεκτούς ηθικούς και δεοντολογικούς κανόνες» (βλ. σκέψη 25 ανωτέρω) και «οι θρησκευόμενοι αντιδρούν με μεγάλη ευαισθησία σε οποιαδήποτε χρήση θρησκευτικών συμβόλων ή θρησκευόμενων προσώπων στη διαφήμιση» (βλ. σκέψεις 11, 13, 15 και 18 ανωτέρω)— αποδεικνύουν ότι **οι αρχές έδωσαν απόλυτη προτεραιότητα στην προστασία των συναισθημάτων των θρησκευόμενων ατόμων, χωρίς να λάβουν επαρκώς υπόψη το δικαίωμα της προσφεύγουσας εταιρείας στην ελευθερία της έκφρασης.**

84. Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης.

3.2.2 *Dor κατά Ρουμανίας, προσφυγή αριθ. 55153/12, 25 Αυγούστου 2015* ⁽⁹⁾

Η υπόθεση αυτή αφορούσε την αίτηση καταχώρισης του σημείου «CRUCIFIX» για υπηρεσίες των κλάσεων 36, 41, 42 και 45 ενώπιον του Ρουμανικού Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας. Το Γραφείο δεν έκανε δεκτή την καταχώριση για λόγους δημόσιας τάξης και χρηστών ηθών, θεωρώντας ότι τα θρησκευτικά σύμβολα μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνο σε σχέση με θρησκευτικές δραστηριότητες και από εξουσιοδοτημένα πρόσωπα, γεγονός το οποίο δεν ίσχυε για το επίμαχο σημείο, βάσει των υπηρεσιών για τις οποίες ζητήθηκε το σημείο.

⁽⁹⁾ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22FRE%22%5D,%22appno%22:%5B%2255153/12%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22ADMISSIBILITY%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-157422%22%5D%7D>

Το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι η υπόθεση δεν αφορά την εκδήλωση της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης ή θρησκείας του προσφεύγοντος, αλλά την εμπορική χρήση ενός σήματος. Κατέληξε, μεταξύ άλλων, στο συμπέρασμα ότι η απόρριψη της αίτησης καταχώρισης σήματος συνιστά παρέμβαση στην εκ μέρους του προσφεύγοντος άσκηση της ελευθερίας έκφρασης. Η εν λόγω παρέμβαση παραβιάζει το άρθρο 10, εκτός εάν «προβλέπεται από τον νόμο», επιδιώκει νόμιμο σκοπό βάσει του άρθρου 10 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ και αποτελεί «αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία».

Το νομικό πλαίσιο

38. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η επιλογή της ονομασίας και της γραφικής αναπαράστασης του σήματος «CRUCIFIX» εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας του και ότι οι εθνικές αρχές, αρνούμενες την καταχώρισή του, προσέβαλαν την ελευθερία έκφρασής του.

39. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η παρούσα υπόθεση δεν αφορά την εκδήλωση της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης ή θρησκείας του προσφεύγοντος, αλλά την εμπορική χρήση ενός σήματος. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει σκόπιμο να εξετάσει την προσφυγή αποκλειστικά υπό το πρίσμα του άρθρου 10 της Σύμβασης. Η εν λόγω διάταξη έχει ως εξής:

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως [...]

2. Η άσκηση των ελευθεριών αυτών, που συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες, μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, που προβλέπονται από τον νόμο και αποτελούν αναγκαία μέτρα, σε δημοκρατική κοινωνία, για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων τρίτων, την παρεμπόδιση κοινοποίησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας

A. Εάν υπήρξε παρέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης του προσφεύγοντος

41. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η διαφήμιση αποτελεί μέσο με το οποίο οι πολίτες ενημερώνονται σχετικά με τα χαρακτηριστικά των υπηρεσιών και των προϊόντων που τους παρέχονται (Casado Coca κατά Ισπανίας, σειρά A, αριθ. 285-A, σ. 13, § 51, 24 Φεβρουαρίου 1994).

42. Στην προκειμένη περίπτωση, με την κατάθεση της αίτησης καταχώρισης του σήματος «CRUCIFIX», ο προσφεύγων είχε την πρόθεση να καταστήσει γνωστές στο κοινό τις υπηρεσίες τις οποίες επιθυμούσε να παράσχει υπό το εν λόγω σήμα και να διαφοροποιηθεί από τις λοιπές ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις. **Στο εν λόγω πλαίσιο, το αμφισβητούμενο σήμα αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της διαφημιστικής και εμπορικής στρατηγικής του.**

43. Υπενθυμίζοντας ότι το άρθρο 10 της Σύμβασης εγγυάται την ελευθερία έκφρασης σε «κάθε πρόσωπο», ανεξαρτήτως του είδους του μεταδιδόμενου μηνύματος (βλ.

Groppera Radio AG κ.ά. κατά Ελβετίας, § 55, σειρά A, αριθ. 173, 28 Μαρτίου 1990), **ακόμη και όταν η διαφήμιση είναι εμπορική** (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Casado Coca, σκέψη 36-37) ή **όταν σκοπός είναι η αποκόμιση κέρδους** (βλ. Autronic AG κατά Ελβετίας, σκέψη 47, σειρά A αριθ. 178, 22 Μαΐου 1990), **το Δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένου υπόψη του διαφημιστικού χαρακτήρα του σήματος, η αίτηση του προσφεύγοντος εμπίπτει στο πεδίο προστασίας που παρέχει το άρθρο 10 παράγραφος 1 της Σύμβασης.**

44. **Συνεπώς, η απόρριψη της αίτησης συνιστά παρέμβαση στην εκ μέρους του προσφεύγοντος άσκηση της ελευθερίας έκφρασης. Μια τέτοια παρέμβαση παραβιάζει το άρθρο 10, εκτός εάν «προβλέπεται από τον νόμο», έχει σκοπό ή σκοπούς που είναι νόμιμοι βάσει του άρθρου 10 παράγραφος 2 και «αναγκαίοι» να επιτευχθούν σε μια δημοκρατική κοινωνία.**

B. Αν η παρέμβαση προβλεπόταν από τον νόμο

46. Συνεπώς, το Δικαστήριο κρίνει ότι η επίμαχη παρέμβαση «προβλέπεται από τον νόμο» και συγκεκριμένα από το άρθρο 5 παράγραφος στ του νόμου 84/1998.

Γ. Αν η παρέμβαση επιδίωκε θεμιτό σκοπό

47. **Το Δικαστήριο κρίνει ότι η παρέμβαση επιδίωκε θεμιτό σκοπό, ήτοι την προστασία του κοινού από δόλιες εμπορικές πρακτικές και τη συμμόρφωση με το δίκαιο των καταναλωτών.** Επομένως, το επίμαχο μέτρο επιδίωκε τους θεμιτούς σκοπούς της «προστασίας των δικαιωμάτων τρίτων» και της «πρόληψης αξιόποινων πράξεων» κατά την έννοια του άρθρου 10 παράγραφος 2.

Δ. Αν η εικαζόμενη παρέμβαση ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία

48. Στην απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως στην υπόθεση *Mouvement raëlien suisse* κατά Ελβετίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), αριθ. 16354/06, § 59-63, ΕΣΔΑ 2012 (αποσπάσματα), το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του σχετικά με τους περιορισμούς που μπορούν να επιβληθούν σε λόγο που προσομοιάζει περισσότερο με εμπορική παρά πολιτική ρητορική.

49. **Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι εθνικές αρχές έχουν, κατ' αρχήν, μεγαλύτερη ευχέρεια από το διεθνές δικαστήριο να αποφανθούν αν ένας «περιορισμός» ή «κύρωση» είναι «αναγκαίος» για την επίτευξη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκουν, χάρη στις άμεσες και συνεχείς επαφές τους με τον πληθυσμό της χώρας** (Müller κ.ά. κατά Ελβετίας, σκέψη 35, σειρά A αριθ. 133, 24 Μαΐου 1988).

50. Κατά την άσκηση της ελεγκτικής του εξουσίας, το Δικαστήριο δεν υποκαθιστά τα εθνικά δικαστήρια· καθήκον του είναι να εξακριβώνει, εξετάζοντας την υπόθεση στο σύνολό της, αν οι αποφάσεις οι οποίες ελήφθησαν από τα εθνικά δικαστήρια κατ' άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας είναι συμβατές με τις διατάξεις της Σύμβασης τις οποίες επικαλούνται [Axel Springer AG κατά Γερμανίας (τμήμα ευρείας συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39954/08, σκέψη 86, 7 Φεβρουαρίου 2012].

51. **Το εύρος του περιθωρίου εκτίμησης που έχουν στη διάθεσή τους τα**

συμβαλλόμενα κράτη κατά την εκτίμηση της αναγκαιότητας και της έκτασης της παρέμβασης είναι μεγαλύτερο όταν ρυθμίζουν την ελευθερία της έκφρασης σε τομείς που ενδέχεται να προσβάλλουν προσωπικές πεποιθήσεις ηθικής ή, ειδικότερα, θρησκευτικής φύσεως [Murphy κατά Ιρλανδίας, αριθ. 44179/98, σκέψη 67, ΕΣΔΑ 2003-ΙΧ (αποσπάσματα)]. Τα κράτη διαθέτουν επίσης ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη ρύθμιση του εμπορικού και διαφημιστικού λόγου (βλ. markt intern Verlag GmbH και Klaus Beermann κατά Γερμανίας, σκέψη 33, Σειρά Α αριθ. 165, 20 Νοεμβρίου 1989, και Casado Coca, ανωτέρω, σκέψη 50).

52. Η διαφήμιση μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς που αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στην αποτροπή του αθέμιτου ανταγωνισμού και της παραπλανητικής διαφήμισης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και η δημοσίευση αντικειμενικών και αληθών διαφημιστικών μηνυμάτων θα μπορούσε να υπόκειται σε περιορισμούς, με σκοπό τον σεβασμό των δικαιωμάτων τρίτων ή με βάση τις ιδιαιτερότητες συγκεκριμένης εμπορικής δραστηριότητας ή επαγγέλματος (προπαρατεθείσα απόφαση Casado Coca, σκέψη 51).

53. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι **ο προσφεύγων ουδόλως απέδειξε την ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ των υπηρεσιών, και ιδίως των νομικών υπηρεσιών, τις οποίες προτίθετο να παράσχει στο κοινό υπό το αμφισβητούμενο σήμα και του θρησκευτικού συμβόλου του Εσταυρωμένου. Αντιθέτως, αρκέστηκε στο να ισχυριστεί ότι η εν λόγω επιλογή ενέπιπτε στο πεδίο της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, καθώς και της ελευθερίας έκφρασής του.**

54. Υπό αυτές τις συνθήκες, **το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν υφίσταται κανένας λόγος να θεωρηθεί ότι τα εθνικά δικαστήρια υπερέβησαν το περιθώριο εκτίμησής τους όταν διαπίστωσαν ότι υπήρχε κίνδυνος παραπλάνησης του κοινού και όταν πρόκριναν το δικαίωμα του κοινού στην προστασία από ενδεχόμενη παραπλανητική διαφήμιση έναντι του δικαιώματος του προσφεύγοντος στην ελευθερία της έκφρασης.**

56. Υπό το πρίσμα αυτών των παραγόντων και λαμβανομένου υπόψη του ιδιαίτερα ευρέος περιθωρίου εκτίμησης που διαθέτουν οι εθνικές αρχές, **το Δικαστήριο θεωρεί ότι η επίμαχη παρέμβαση δεν ήταν δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.**

3.2.3 *Vajnai κατά Ουγγαρίας, προσφυγή αριθ. 33629/06, 8 Ιουλίου 2008* ⁽¹⁰⁾

Η υπόθεση αυτή αφορά τη χρήση ενός συμβόλου, δηλαδή ενός ερυθρού αστέρα με πέντε αιχμές, από τον αντιπρόεδρο του Εργατικού Κόμματος της Ουγγαρίας, κατά τη διάρκεια μιας νόμιμης διαδήλωσης. Με βάση την προηγούμενη χρήση του συμβόλου και τη δημόσια σημασία του, το κεντρικό δικαστήριο της Pest επέβαλε στον προσφεύγοντα κυρώσεις σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα της Ουγγαρίας. Η πράξη της χρήσης του ερυθρού αστέρα με πέντε αιχμές κρίθηκε από το ουγγρικό δικαστήριο ως αδίκημα χρήσης ολοκληρωτικού συμβόλου.

Το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι ο ερυθρός αστέρας δεν μπορεί να εκληφθεί μόνο ως αποκλειστική αναπαράσταση του κομμουνιστικού ολοκληρωτικού καθεστώτος, καθώς επίσης συμβολίζει το διεθνές εργατικό κίνημα. Επισήμανε επίσης ότι ο προσφεύγων έφερε το σύμβολο του ερυθρού αστέρα σε νόμιμη διαδήλωση χωρίς καμία πρόθεση προσβολής του κράτους δικαίου. Το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο να γίνεται διάκριση

⁽¹⁰⁾ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87404%22%5D%7D>

μεταξύ μιας έκφρασης που είναι σοκαριστική και προσβλητική και μιας έκφρασης που χάνει την προστασία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Επομένως, η απαγόρευση της χρήσης αυτού του συμβόλου θα ήταν υπερβολικά ευρεία, λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλές σημασίες του ερυθρού αστέρα.

A. Εάν υπήρξε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

52. Το Δικαστήριο έχει επίγνωση του γεγονότος ότι οι γνωστές μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν στο πλαίσιο του κομμουνισμού απαξίωσαν τη συμβολική αξία του ερυθρού αστέρα. Ωστόσο, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει αποκλειστικά το κομμουνιστικό ολοκληρωτικό καθεστώς, όπως παραδέχθηκε εμμέσως η κυβέρνηση (βλ. σκέψη 40 ανωτέρω). Είναι σαφές ότι ο αστέρας αυτός εξακολουθεί επίσης να συμβολίζει το διεθνές κίνημα εργαζομένων, οι οποίοι αγωνίζονται για μια πιο δίκαιη κοινωνία, καθώς και ορισμένα νόμιμα πολιτικά κόμματα που δραστηριοποιούνται σε διάφορα κράτη μέλη.

B. Εάν ο προσφεύγων παραβίασε το κράτος δικαίου κάνοντας χρήση του συμβόλου.

53. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι η χρήση του ερυθρού αστέρα σημαίνει αποκλειστικά ταύτιση με τις ολοκληρωτικές ιδέες, ιδίως αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο προσφεύγων το χρησιμοποίησε σε νόμιμη, ειρηνική διαδήλωση υπό την ιδιότητά του ως αντιπροέδρου ενός εγγεγραμμένου αριστερού πολιτικού κόμματος, χωρίς καμία γνωστή πρόθεση συμμετοχής στην ουγγρική πολιτική ζωή αφηφώντας το κράτος δικαίου. Συναφώς, το Δικαστήριο τονίζει ότι μόνο με την προσεκτική εξέταση του πλαισίου στο οποίο εμφανίζονται οι προσβλητικές λέξεις μπορεί να γίνει ουσιαστική διάκριση μεταξύ της σοκαριστικής και προσβλητικής γλώσσας που προστατεύεται από το άρθρο 10 της Σύμβασης και της γλώσσας που χάνει το δικαίωμα στην ανεκτικότητα σε μια δημοκρατική κοινωνία.

C. Αν η παρέμβαση είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.

54. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η εν λόγω απαγόρευση είναι υπερβολικά ευρεία δεδομένων των πολλαπλών σημασιών του ερυθρού αστέρα. Η απαγόρευση μπορεί να περιλαμβάνει δραστηριότητες και ιδέες που ανήκουν σαφώς σε αυτές που προστατεύονται από το άρθρο 10, και δεν υπάρχει ικανοποιητικός τρόπος διαχωρισμού των διαφορετικών σημασιών του χρησιμοποιούμενου συμβόλου. Πράγματι, η σχετική ουγγρική νομοθεσία δεν επιχειρεί να πράξει αυτό. Επιπλέον, ακόμη και αν υπήρχαν τέτοιες διακρίσεις, θα μπορούσαν να προκύψουν αβεβαιότητες που θα είχαν αποτρεπτικό αποτέλεσμα στην ελευθερία της έκφρασης και στην αυτολογοκρισία.

55. Όσον αφορά τον σκοπό της προάσπισης της τάξης, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η κυβέρνηση δεν ανέφερε κανένα περιστατικό στο οποίο ανέκυψε πραγματικός ή ακόμη και ελάχιστος κίνδυνος διατάραξης της τάξης στην Ουγγαρία λόγω της δημόσιας προβολής του ερυθρού αστέρα. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, ο περιορισμός ενός αμιγώς υποθετικού κινδύνου, ως προληπτικό μέτρο για την προστασία της δημοκρατίας, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «επιτακτική κοινωνική ανάγκη». Εν πάση περιπτώσει, εκτός από την επίμαχη απαγόρευση, υπάρχει ένας αριθμός αδικημάτων για τα οποία προβλέπονται κυρώσεις από το ουγγρικό δίκαιο με στόχο την καταστολή των δημόσιων αναταραχών, ακόμη και αν αυτές προκαλούνται από τη χρήση του ερυθρού αστέρα (βλ. σκέψη 15 ανωτέρω).